ئامادەکردن: ئەفراسیاب گرامی
Afrasyab.g@gmail.com
www.amrojane.blogspot.com

برایم فەرشی: حزب و ڕێکخراوی سیاسی ئەگەر هاونەفەسی ڕۆژانەی ئەم خەڵکە بن، حزبن و جێگای ڕێز، دەنا کلوبی سیاسین و بە سیاسەت و خەڵک و "خەون وئاواتەکانیانەوە" تیجارەت دەکەن...

ئاماژە:

هەڵومەرجی سیاسیی کوردستان لە بەر جوگرفیای دابەشکراوی سیاسیو ژیۆپۆلتیکی سەخت، بەردەوام لە رەوشێکی نالەباردا بووە. ئەم بارودۆخە بە درێژایی چەندین سەدە بەردەوام بووەو بە مێژوویەکی خوێناویدا تێپەڕیوە. بزووتنەوەی کورد بەمەبەستی دیاری کردنی مافی چارەنووس و گەیشتن بەمافە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆی لە ئاکامی ئەم بارودۆخەدا سەری هەڵدا. سەدەی بیستەم تراژیکترین سەدەی مێژووی کوردە کە بزووتنەوەی کورد تێی پەڕاند. شەری یەکەم و دووهەمی جیهانی، جەمسەربەندی جیهان بەسەر خۆرهەڵات و خۆرئاوا، دامەزرانی حزب و رێکخراوی مۆدێرنی کوردی، تەشەنەکردنی بیری چەپ و مارکسیزم ـ لینینیزم و دواهاتەکانی شۆڕشی 57 ی ئێران، رێفۆرم و ئیسلاحات لە ئێران و بزووتنەوەی سەوز، بەهاری عەرەبی و نادیاربوونی ئاسۆی کورد لە نێوان قەیرانە یەک لە دوای یەکەکانی رۆژهەڵاتی ناوین. هەموو ئەمانە لەم زەنجیرە وتووێژانەدا دەکەونە بەرباسەوە!

هەدەف لەم زەنجیرە وتووێژە لەگەڵ کۆمەڵێک لە چالاکانی رۆژهەلاتی کوردستان ، خەسارناسی و دۆزینەوەی هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سیاسی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان، دەرفەت، سەرکەوتن، شکستەکان و ئاسۆی پرسی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستانە.

خوێنەرانی خۆشەویست، ئەم زەنجیرە وتووێژە لە رێگای ئەنترنێتەوە ئەنجام دراوە، لێرەوە سوپاسی هەموو ئەو نوسەرە خۆشەویستانە دەکەم کە هاتن بەدەم بانگەوازەکەمە، بەو هیوایە بە رۆنانی ئەزموون و روانگەی هاوبەشی ئەوان، ئەزموونێکی دیکە و روانگەیەکی دیکە و دەروازەیەکی کراوە بەرووی رەخنە و خەسارناسی بزووتنەوەی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا بکرێتەوە. شایانی گوتنە کە ئەم وتووێژانە بۆ هەموو ماڵپەرە کوردییەکانە و هەموو ماڵپەرەکان ئازادن لە بڵاو کردنەوەی دا.

لەگەڵ رێزمدا
ئەفراسیاب گرامی

پ - لەم روانگەوە یەکەمین پرسیار ئاراستەی بەرێز برایم فەرشی دەکەم، سەرەتا وەک دەروازەیەک بۆ چوونە نێو باسەکەمانەوە، بزووتنەوەی کورد لە روانگەی کۆمەڵناسی سیاسییەوە چۆن پێناسە دەکەن؟

برایم فەرشی - باس لە ڕابیتەی سیاسەت و کۆمەڵ، ساختاری کۆمەڵایەتی و نەزمی سیاسی و مامەڵاتی سیاسی حکوومەت، ساختاری سیاسی حزبەکان و دەورو نەقشیان لە پرۆسەی بڕیار و هەڵوێست وجێبەجێکردنیان، باس لە تەئسیری سیاسی و بڕیاری حزبەکان لە سەر چین و توێژ و لایەنەکانی ناو کۆمەڵگای هەمە چەشنی کوردستان، پێویستی بە زانیاری و ئاماری ورد هەیە.

یەکەم گرفت ئەوەیە کە ئێمە زانیاری و ئاماری درووست و باوەڕپێکراوەمان لە بەر دەست دانییە. دووهەم گرفتی ئەساسی ئەوەیە کە ڕابیتە و کارتێکردنی لایەنەکانی سەرەوە لە سەر یەکتر بە پێی زانستی کۆمەڵناسی ساخ نابێتەوە . حکوومەت دیکتاتۆر و کۆمەڵگا ئەمنەیەتی و دوور لە ئازادییە، حزب و ڕێکخراو لە دەرەوەی خەڵک و حکوومەت و وڵاتەکەن، خەڵک حکوومەت نەویست، پاسیڤ، لە گەڵ حکوومەت یان مووچەخۆری حکوومەتە. لە کۆنتێکستێکی وادا باسکردن لە "بزووتنەوەی کورد لە ڕوانگەی کۆمەڵناسییەوە" زیاتر کارێکی گرووپی هەمە لایەن و پسپۆڕانەیە هەتا پرسیارێکی ڕۆژنامەوانی.

حزبەکان لە هەر وڵاتێک بازنەیەکن لە نێوان حکوومەت و خەڵک، لە ئێران حکوومەت لە تارانە، خەڵکی کورد لە کوردستانن، حزبەکان لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران و کوردستانن. لە چۆارچێوەی پرسیارەکەی ئێوەدا حزبەکان دەکەونە دەرەوەی ئەو پرۆسەیە، لە کوردستانی ئەمڕۆ ئەو"بەتاڵییە" بە کەسانی دی بە تایبەت لە دە ساڵی ڕابووردودا پڕ کراوەتەوە، کە دەور و ڕۆڵی حزب و بازنەی نێوان حکوومەت و خەڵک ناگێڕن.

کە وایە لە سەردەمی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئێمە لە گەڵ شکڵ و فۆرمی جیاوازی چالاکی کۆڕ و کۆمەڵی کورد ڕووبەروین، کە جار سیاسییە و زۆرجار کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و مێدیایی. ئێمە لە ناوخۆیی وڵات حزبی سیاسی کارا و کارامەدمان نییە، و ڕێبەرایەتییەکیش بەدی ناکرێ کە لە ناوخۆی وڵات بزووتنەوەیەک لە بەرانبەر حکوومەتدا بە پشتیوانی و پاڵپشتی خەڵک، رابەرایەتی بکات.

—— سەدەی بیستەم بۆ کورد، سەدەی سەرکەوتن و شکەستەکان بوو، بزووتنەوەی کلاسیکی کوردی هاتە بازنەیەکی دیکەوە و ئەحزابی سیاسی درووست بوون، بەگشتی بەستێنە سیاسییەکانی ئەوکات چ بوون کە حزبەکان سەریان هەڵدا؟

و- ئەوە سروشتیە کە کۆمەڵگای کوردستان گۆڕانی بە سەر دابێ. کۆمەڵانی خەڵک بە هۆی تێگەیشتن لە ژیان و پێداویستییەکانی خۆیان، هەڵدەسووڕین و باشتربوونی ژیان بۆ هەر کەس ئامانجە، ئەم ئامانجە دەتوانێ بە شێوەی کولێکتیویش لە هەر هەرێم ، ناوچە و یەک سەرزەمین و چەند سەرزەمین خۆی بنوێنێ.

بەرزبوونەوەی ویستی ڕۆژانەی تاک و کۆمەڵەکەس بۆ ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی، گرێدراوی تێگەیشتنی تاک و کۆ و کۆمەڵە کەس و ئەندامانی کۆمەڵگایە. من زەمینەی سەرەکی و ئەساسی هەرجوڵانەوەیەک و دروستبوونی هەر حزبێک لە خوودی کۆمەڵگا و ویستی خەڵک یان بەشێک و تاقمێک لە خەڵک لە ناو ئەو هەرێم و ناوچە و وڵاتەدا دەبینم و دەزانم.

بەڵام هۆکاری دەرەکیش دەوریان هەبووە و هەیە، وەک نیشتەجێ بوونی خوێندەوارانی کورد لە ئەستانبووڵ کە پردی ئوورووپا و وڵاتی ئێمە بوو، حزووری هێزی بیانی ئینگلیس و رووس لە کوردستان، تێکەڵاوی توێژی خوێندەواری کورد لە گەڵ خوێندەوار و بیرمەندانی سیاسی نەتەوەی باڵا دەست لە ئێران و عیراق و سوریە و تورکیا، جوڵانەوەی سەراسەری لە هەر کام لەو وڵاتانە و وڵاتانی ناوچە و دراوسێ، حزووری بەشێک لە کوردەکان لە سیستمی حکوومەتی و ئیداریی ناوچە و مەرکەز و هەڵگەڕانەوەیان دژی حکوومەت و هۆی تر لە وانە ناکۆکی نێوان دەستەڵاتی ناوچەیی شێخ و ئاغاواتی هاوبەستە لە گەڵ حکوومەتی مەرکەزی.

ئەگەر لە کۆتایی سەدەی نۆزدە هەتا کۆتایی شەڕی دووهەمی جیهانی ئەو هۆگەلەی کە باس کرا هاندەر بۆ دروستکردنی حزب لەو سەردەمانە بووبێ، ئەمڕۆ بە پێی گۆڕانکاریی لە هەموو بوارێکی ژیان و کۆمەڵگا و پێداویستییەکانی ئینسان و لەوانە ئینسانی کورد، درووستکردنی حزب نە تەنیا پەیویست بە هۆی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فەرهەنگی و تێگەیشتنی مرۆڤ و کۆمەڵگا و نیازی خەڵک و کۆمەڵگا و ژیانی مرۆڤی ئەو سەردەمەیە، بەڵکوو گرێدراوی تێگەیشتن لە چۆنیەتی و چەشنی حزب و حزبایەتیشە، ئەوەش ڕەنگدانەوەی ئاڵۆزی و چڕوپڕی مەسەلەکانی ژیان و مرۆڤ لە لایەک، دەوەری مێدیا و زانیاریی و ئینفۆرماسیۆن لە لایەک تر و دەور و ڕۆڵی کۆمەڵێک وڵات و دەزگای جیهانی لە سەر وەزعی جیهان و چارەنووسی میللەتانە. حزبەکانی کوردی ئێستا بە تایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، حزبی سەردەم و جیهانی ئاڵۆزی ئەمڕۆ نین.

پـــ لە ئێران شۆڕشی مەشرووتە، بوە هۆی گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لە ئاستی ئێراندا، بۆ کورد کام قۆناخ دەتوانین وەک قۆناخی نوێ و سەردەمی نوێ دەستنیشان بکەین کە بووبێتە هۆی گۆڕانێک لە پێکهاتەی سیاسی؟

و- ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەشێک لە ئێران بووە و هەیە، ئەگەر مەشروتە هۆی گۆڕان لە ئێران بووبێ، ئەوە کوردستانیش لە بازنەیەکی بەرتەسکتردا بێ نەسیب نەبووە. لە باری کۆمەڵایەتی و ئابووری و تیجاری و فەرهەنگی شارە گەورەکانی ئێران بە تایبەت تاران و تەورێز و دوو میللەتی ئازەری و فارس کەوتنە ژێر کارتێکردنی ڕاستەوخۆی شۆڕشی مەشرووتەوە.

لە دەورەی دوای مەشروتە و سەردەمی ڕەزاخان

کورتەیەک لە ژیان و چالاکی برایم فەرشی:

برایم فەرشی (بارام)، لە شاری بۆکان لە دایک بووە، شانۆوان و نووسەری بابەتی فەرهەنگییە و دانیشتووی وڵاتی ئاڵمانە

بەرهەمە چاپکراوەکانی نووسەر:

- شانۆ 2002
- ناڵەیەک لە هاواردا 2002
- ماندانا(شانۆنامە 1996)
- زەوی (شانۆنامە 1995)
- زمانی دووجار 2002
- موسیقای کوردی لە نێوان هاوار وهیوادا 2002
- پرۆژەکانی فرەکولتوری شانۆپێداگۆگی (بە زمانی ئاڵمانی2002)

بەرهەمی چاپ نەکراو:

- هونەری ئاخاڤتن(لە زمانی ئێلمانییەوە بۆ سەر زمانی کوردی)
- Spielpädagogik L (دەرسنامە بۆ مامۆستای باخچەی منداڵان) (بە زمانی ئاڵمانی)
- Kommunikation Training L (مێتۆدی پێوەندییەکانی نێوان مرۆڤ- دەرسنامە)(بە زمانی ئاڵمانی)
- L دەرسنامە بۆ پرۆگرامەکانی(Word, Excel, PowerPoint) و ئینترنێت(بە زمانی ئاڵمانی)

کتێبی دیجیتاڵی (لە ڕێگای ئینترنێتەوە بڵاوکراونەتەوە):

- زیرەک هونەرمەندی نەتەوەیەکی بن دەست(باس و لێکۆڵینەوە)
- ئەگەر شانۆ لە کوردستان مردبێ چی زیندووە؟(باس و لێکۆڵینەوە لە سەر شانۆی باشوری کوردستان)
- تەلەوزیۆن لە نێوان دامەزراندن و داڕزاندندا(هەڵسەنگاندنی تەلەوزیۆنەکانی کورد)
- مەدەرسەی دوکتور سەعدەدینی مەروانی(زنجیرە نمایشی تەلەوزیۆنی و شانۆیی تەنز و رەخنە)
- کردستان سرزمین رنج ها و تجربە ها(کۆمەڵە وتار و راپۆرتی سیاسی- بە زمانی فارسی)
- شانۆی دایکی نیشتمان و کۆشکی ئاوات(لێکۆڵینەوە و شانۆنامە)
- سەفەرێکی خەیاڵی بۆ بۆکان(ناساندنی باری فەرهەنگی و هونەری بۆکان لە دەیەکانی 70 و 80 بە شێوەی سەفەرنامە و گێڕانەوە- تەورێز ساڵی 1984)
- گەڕان بە شوێن فەرهەنگی مادەکاندا(لێکۆلینەوە)
- هەڵەبجە و کۆسار، مەهاباد و گوڵەباخ لە وڵاتی چنار و هێمن(ناساندنی بارودۆخی فەرهەنگ و هونەر و پەروردەی باشوری کوردستان لە شێوەی سەفەرنامە - ساڵی 1994)
- ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پرسی سیاسەت(کۆمەڵە بابەتی سیاسی)
- لە خودا و پێغەمبەر و دەوڵەت دەترسم(کۆمەڵە بابەتی تایبەت بە فەرهەنگ و سیاسەت)
- وێنە، دەنگی دڵ و بێدەنگی مێشک(کۆمەڵە تێکست بۆ راهێنانی دەنگی شانۆگێڕ بە دوو زمانی کوردی و ئاڵمانی)
- کامکارەکان، خالقی، قەرەداخی و موسیقای کوردی(وتوێژی بابەتیانە لە سەر موسیقای کوردی لە نیوان ساڵانی 1993 هەتا 1998، پێشتر بە زمانی ئاڵمانی بڵاوکراونەتەوە)
- حەسەن زیرەک و زمانی دوولا

بەرهەمی کتێبی زارەکی ئامادە و بڵاونەکراوەی نووسەر دەبنە خەرمانی ئەزموونی برایم فەرشی لە ماوەی تەمەنیدا، وەک خۆی دەڵێ : لە بۆکان لە دایک بووم، لە کۆڵن سەردەنێمەوە. تەرمەکەم بە گڕی ئاگر دەسووتێندرێ و هەرچێم لێدەمێنێتەوە بە ئاوی چۆمی تەتەهۆ دادەدرێ، گەر نەکرا چۆمی ڕاین!

خوێنەرانی هێژا، بۆ زانیاری زیاتر دەتوانن سەردانی بەشی نووسەرانی ماڵپەری بۆکان (www.bokan.de) بکەن!

ئامادەکردن: ئەفراسیاب گرامی
Afrasyab.g@gmail.com
www.amrojane.blogspot.com

ڕۆژهەڵاتی کوردستان
لە نێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا

کوردستان لە لایەنی ئیداری و فێرکردن و بارهێنان و لەشساخی و ڕێگا وبان، ئاوڕی لێدرایەوە. پاش ریفۆرمی ئەرزی محەممەد ڕەزاشا، گۆڕانی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی بەرچاوتر بوو، ئاڵوگۆڕیی سیاسی لە پایتەختی ئێران، ڕەنگدانەوەی لە کوردستان هەبووە و هەیە، وێنە ڕووخانی ڕەزاشا لە تاران بوو بە هۆی کرانەوەی فەزایی سیاسی لە کوردستان، ڕووخانی محەممەد ڕەزاشا بەرین بوونەوەی جوڵانەوەی سیاسی لە کوردستانی بەدوواوە بوو. پێچەوانەکەشی درووستە، خراب بوونی وەزعی سیاسی لە پایتەخت، وێرانی و خەفەقان و کووشت وبری لە کوردستان لە دوابووە.

هەتا ڕووخانی ڕژیمی شاهەنشاهی گۆڕانی بنەڕیتی ستروکتوری ئابووری لە کوردستان کەمتر ڕووی دا، لە مەشروتە بەو لاوە ئازەرییەکان لە لایەنی ئابوورییەوە دوای فارسەکان بوون بە هێزی دووهەم لە ئێران، هەر ئەوە بووە هۆی زیادبوونی دەستەڵاتی سیاسی ئەوان لە حکوومەتی هەردوو پەهلەوی و حکوومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران.

توێژێکی تایبەت لە کوردەکان لە جەنگەی شەڕی ئێران و عیراق و ئابلۆقەی ئێران لە لایەن وڵاتانی ڕۆژئاواوە بە هۆی دوو سنووری عیراق و تورکیاوە، هەلی گەشەسەندانی ئابووریان بۆ ڕەخسا، لە درێژەدا بۆ یەکەمجار لە مێژووی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، تاجری کورد لە وڵاتانی دەوروبەر و دوورەوە کاڵایان بە شێوەی ڕەسمی وەک تاجر ڕەوانەی ناو "بازاری ئێران" کرد، لە سی و دووساڵی ڕابووردودا نە تەنیا توێژێک بەڵکوو چەند دەستە و توێژی کۆمەڵایەتی کورد لە بواری تیجاریی، خانووبەرە، خەدەمات و سەنعەت و مێدیا لە کوردستان و ئێران سەریان هەڵداو تێکەڵ بە سیستمی ئابووری ئێران بوون و هەر لێرەوە ڕێگا بۆ بەشداربوون لە بواری سیاسی و فەرهەنگی و هونەری ئەم لایە و لایەنانەی کۆمەڵگای کوردستان کرایەوە. دەستەڵاتی ئیقتیسادی ئەوانە ڕێگای بۆ چالاکی لە بوارەکانی دیکەی سیاسی و فەرهەنگی، هونەریی و مێدیایی ئاواڵەتر کردەوە.

بەشێک لە کورد بوونەتە بەشێک لە سیستمی سیاسی ئێران، ئەوە لە ڕژیمی پەهلەویدا ڕووی نەدا، بوونی فراکسیوونی کوردەکان لە مەجلیس، بوونی چەند ڕێکخراوی سیاسی کوردی لە چوارچێوەی قانوونی ئێران و بەشداریان لە جناحەکانی سیاسی ئێران، ڕەنگدانەوەی حزووری ئەم هێزەیە کە لایەنی فەرهەنگی و هونەری و کۆمەڵایەتیشی هەیە.

بێگوومان ئەو مەجموعەیە باسی کوردبوونی خۆیان دەکەن و کۆڕوکۆمەڵی سیاسیش دەبەستن، ئەوەش لە سیستمی حکوومەتی ئێران پێشتر کەمتر بیندراوە، بەڵام بەرژەوندی ئێستای ئەوان گرێدراوی سیستمی ئەوڕۆی ئێرانە و سەرەڕای قوورسایی ئیقتیسادیی و پسپۆریی زانستیی و سەنعەتی و لێهاتوویی ئیداریی، لە ڕەدەکانی باڵای حکوومەت و دەستەڵاتی سیاسی و نیزامی و ئیداریی دەوریان نییە و پێشیان پێ گیراوە.

هێزی سەرەکی کورد لە دەرەوەی حکوومەتە بەڵام ژێریی سیاسی و نەتەوەیی لەوەدایە ئەو دوو هێزە بۆ یەک مەبەست و یەک ئامانج کە هەردوو لا مافیان بپارێزرێ، هەنگاو هەڵهێننەوە، بەرژەوندی و ڕزگاری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان گرێدراوی ستراتێژێکی هەمەلایەن و هەمە هێز و یەک ئامانجە.

گۆڕانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگی لە ئێران و کوردستان، جگە لەو مەجموعەیە کە چارەنووسیان گرێدراوی حکوومەتە، توێژ و دەستە و تاقمی کۆمەڵایەتی و ئابووری دیکەشی پێکهێناوە، کە بەرژەوندیان گرێدراوی حکوومەت و سیستمەکەی نییە.

سەرهەڵدانی خێڵی بیرمەند، فەرهەنگی، سیاسی و چالاکی بواری کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و هونەری و عیلمی، ڕەنگدانەوەی گۆڕانی کۆمەڵگای کوردستانە. سەرجەم لایەنەکانی سیاسی کورد لە هەردوو کاتاگۆڕی ناو حکوومەت و دەرەوەی حکوومەت دوو قۆلی گرنگی سیاسی کورد بە سوود و زیانی کورد پێک دەهێنن. هێزی سەرەکی کورد لە دەرەوەی حکوومەتە بەڵام ژێریی سیاسی و نەتەوەیی لەوەدایە ئەو دوو هێزە بۆ یەک مەبەست و یەک ئامانج کە هەردوو لا مافیان بپارێزرێ، هەنگاو هەڵهێننەوە، بەرژەوندی و ڕزگاری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان گرێدراوی ستراتێژێکی هەمەلایەن و هەمە هێز و یەک ئامانجە.

ـــ ئەگەر لاپەرەکانی مێژووی هاوچەرخ هەڵبدەینەوە، دەبینین کە بزووتنەوەی کوردی بە پێچەوانەی بزووتنەوەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوین، بەرەو ئیسلام گەرایی نەچوو؟ لەهەمان کاتیشدا بەربەرەکانێی لەگەڵ نەکرد؟ هۆکارەکان چ بوون؟

و- نە تەنیا لە کوردستان لە جیهاندا ئایین بە ئیسلامەوە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ دەوری سیاسی بینیوە و دەرویش دەبینێ. ئەو خەڵکەی لەشی حزبەکانی پارچەکانی کوردستان پێکدەهێنن و پێکیانهێناوە، زۆربەی هەر زۆریان موسڵمانن.

جەماوەری موسڵمان و پێشەوایانی ئایینی لە باشترین حاڵەتدا لە گەڵ جوڵانەوەی کوردستان بوون. ئەگەر دەستیشیان ڕۆیبێ ئەوە هەر وەک موسڵمانی عەرەب و ترک و فارس جوڵاونەتەوە و دژبەری سەرسەختی جوڵانەوەی کوردیان کردووە و ئێستاش دەیکەن.

ئەوە ڕاستە کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە خۆپیشاندان و جوڵانەوەی ساڵی ٥٧ بەو لاوە کورد دروشمی ئیسلامی بە تێکڕای دەنگ بەرز نەکردەوە، بەڵام لە بیرمان نەچێ ماموستا شێخ عزەدینی حوسێنی کە لە لایەن حزبەکانی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستانەوە وەک وتەبێژ هەڵبژێردرابوو، موسڵمان بوو. لەبیرمان نەچێ کە ئەحمەد مفتی زادە و مەکەتبی قورعانی ناکۆک لە گەڵ هەموو لایەنەکانی دیکەی کورد، ئیسلامی بوون. حزبی خەبات و سپای ڕزگاری لە دوو هێڵی جیاوازی سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕەنگدانەوەی ئیسلام بوون. درووستکردنی دەستە و تاقمەکانی چەکدار و بێ چەکی ئیسلامی لە کوردەکان لە لایەن کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، هەرچەند بەرژەوندی ئابووریش بۆ هێندێکیان هۆی تێکەڵبوونیان بووبێ، بەڵام هۆی سەرەکی موسڵمان بوونی ئەو کوردانە بووە.

دەبێ مەلاکان هەر ئەمڕۆ لە حزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا چ قورساییەکیان هەبێ، کە ڕێکخراوی مامۆستایانی ئایینی سەر بەو حزب پێک دەهێنن؟ سەیری حزبە ئیسلامییەکان لە باشووری کوردستان بکەن! حزبی ئیسلامی هەر ئێستا لە هەموو بەشەکانی کوردستان هەن. تەنانەت پ کا کا لە سەردەمی ئولتراچەپبوونی خۆیدا ڕێکخراوی ئیسلامی لە کەسانی ئایینی پێک هێنا. من پێموایە ئەوە خەتایەکی گەورەی سیاسییە ئەگەر حزووری ئیسلامییەکان لەم ڕۆو ودوارۆژ لە قالبی سیاسییدا کەم و بە بێ زەرەر ببینین. کەمڕەنگکردنەوەی دەوری ئیسلامییەکان لە لایەنی سیاسییەوە پێوەندی بە هوشیاری تاک و کۆی ناو کۆمەڵگا و بەگشتی باری فەرهەنگی و فێرکردن و بارهێنانی کۆمەڵگاوە هەیە.

ـــ بژاردە و نوخبە روناکبیرەکانی کورد، زۆرتر لە دڵی حوجرەکانەوە سەریان هەڵدا، بەڵام ئەورۆکە بە پێچەوانەوە، ئیسلامی سیاسی بەشێوەی پراکتیک لە هەمان شوێنەوە سەری هەڵداوە، ئایا ئەمە دەرەنجامی بێئاکام مانەوەی خەباتی حزبەکان بوو؟

و- دەوری حوجرە بۆ سەردەمی کۆن دەگەڕێتەوە، ئێمە لە کۆماری کوردستان بەولاوە، لە گەڵ مرۆڤی سیاسی مەدرەسە و دانشگاکان، ڕووبەڕوین کە دەوری سەرەکی لە حزب و سیاسەتدا دەگێڕن، بە تایبەت دوای ساخبوونەوەی حزبی دێموکرات لە ساڵی ١٣٢٧ هەتا ئەمڕۆ. ئەوەش دەبێ لەبەرچاو بگرێن حوجرەی سەردەمی کۆماری ئیسلامی و سەردەمی کۆن لە کوردستان، بەرهەمی هاوچەشنیان نابێ.

ڕەوتی ئیسلامی و ڕێکخراوەکانی ئیسلامی لە هەموو جیهان زۆربەیان لە حوجرەکانەوە سەردەرناهێنن، ئەوانەی دوو بورجی ئیقتیسادی ئامریکایان تەقاندەوە، دەرچووی دانشگا بەناوەکانی ئوورووپا لەوانە ئاڵمان بوون. مەوجی ئیسلامگەرایی ئەمڕۆ دیاردەیەکی جیهانییە. سووچی سەرەکی دەگەڕێتەوە بۆ سیستمی سیاسی و ئیقتیسادی جیهان کە تا ڕەگ و ڕیشە نامرۆڤانەیە، سەروەتی زۆر لە لایەک و هەژاری و بێ دەرەتانی لە لایەکی تر، هەروەها نزمبوونی هوشیاری کۆمەڵانی موسڵمان لە وڵاتانی دیکتاتۆر لێدراو و بەکارهێنانی دەستە وتاقمی ئیسلامی لە لایەن وڵاتانی بلۆکی ئیقتیسادی جیهانەوە بۆ مەبەستی سیاسی لە ١٢٠ ساڵی ڕابووردوە تا ئێستا، ژیانی نالەباری خەڵکانی ئاسایی موسڵمان لە هەموو جیهان و دواکەوتووی فەرهەنگی و دەروی ئیسلام وەک ئایینێکی ئاسمانی پشتئەستوور بە خودا، هۆی تەشنەی سیاسیی ئیسلامییەکانە.

لە کوردستان ڕژیمەکانی ئێران و وڵاتانی عەرەب دەوریان لە پێکهێنانی جەماعەتە ئیسلامییەکاندا هەیە، لە گۆشە نیگایەکەوە لە لایەنی سیاسییەوە بە گشتی دەکرێ حزبەکان لە نووشستی پێکهێنانی جوڵانەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە بەرپرسیار بزانین، ئەوەی لە نەبوونی ئەوان لە ناوخۆی وڵات، مەیدان بۆ گرووپی ئیسلامی و گرووپی دیکە پەیدا دەبێ، جێگای بیرلێکردنەوەیە.

ـــ هۆکارەکان و ئومێدەکان بۆ بەدیهاتنی خواستەکانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەستێنی ڕەوتە ئیسلامییەکاندا چۆن دەنرخێنن؟

و- من زانیاریم لە سەر ڕەوتە ئیسلامیەکان، بەرنامە و هەڵس و کەوت و چالاکیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نییە. لە هەر حاڵەتێکدا تێکەڵاوی ئیسلام و سیاسەت بە سوودی کورد نابینم.

ـــ لە ناوەراستی سەدەی بیستەم، ئایدۆلۆژی کۆمۆنیزم وەک دیاردەیەکی بەهێزی کۆمەلایەتی و سیاسی هەموو ناوچەکەی گرتەوە، ئەم ئایدۆلۆژییە بۆ نەیتوانی ببێتە پاشخانێکی فیکری بۆ بزووتنەوەی کورد؟

ئیدئۆلۆژی مارکسیستی لە کوردستان دیاردەیەکی بەهێزی کۆمەڵایەتی نەبوو، باوەڕی کۆمەڵێک کەس بوو کە ڕزگاری سیاسی کۆمەڵانی خەڵکیان لە قەبووڵ و دامەزراندنی سیستمی کۆمۆنیستی و سوسیالیستیدا دەبینی. خولیای کۆمەڵە کەسێک بوو بۆ ڕزگاری لە هەژاری و گەیشتن بە بەرابەری و مساوات، ئەو ڕەوتە لەو سەردەمەدا تەنیا ڕەوتی سیاسی بوو کە مزگێنی ئازادی دەدا .

دراوسێ بوونی ئازەربایجان لە گەڵ شووڕەوی و نزیکبوونی لە کوردستان و هاتووچۆی کوردەکان بۆ قەفقاز و هاتنی لەشکری سوور هۆی تەشەنەی ئەم باوەڕ لە کوردستان و لە ناوچەکە بوو، ڕەنگە ڕۆژنامەی ڕێیا

گرفتی سیاسییەکانی کورد بوون و نەبوونی ئیدئۆلۆژی و ئایین و فەلسەفە نەبوو، گرفت نەبوونی ستراتێژی ڕوون و پلانی سیاسی بوو. کورد دەیتوانی بە بوونی حزبێکی ئیسلامی یان مارکسیستی و هەر مەرامێکی دیکە، خۆی ڕزگار بکا و دەوڵەتی خۆی پێک بێنێ، هەر وەک چۆن دەیان میللەت لە جیهاندا وا ڕزگار بوون...

تازە و ڕادیۆی کوردی ئێرەوانیش بێ تەئسیر لە بڵاوکردنەوی بیری کۆمۆنیستی لە کوردستان نەبووبێ.

ئیدئۆلۆژی و هەر فەلسەفە و تئۆرییەک خۆی لە خۆیدا نابێتە هۆی گۆڕان ، ئینسان عاملی گۆڕانە. گرێدانی سیاسەت و ئیدئۆلۆژی و ئایین و فەلسەفە لە چوارچێوەی حزب و ڕێکخراوی سیاسییدا، هەڵاواردن و جیاکردنەوەی ئینسانەکانی لە دوایە. گرفتی سیاسییەکانی کورد بوون و نەبوونی ئیدئۆلۆژی و ئایین و فەلسەفە نەبوو، گرفت نەبوونی ستراتێژی ڕوون و پلانی سیاسی بوو. کورد دەیتوانی بە بوونی حزبێکی ئیسلامی یان مارکسیستی و هەر مەڕامێکی دیکە، خۆی ڕزگار بکا و دەوڵەتی خۆی پێک بێنێ، هەر وەک چۆن دەیان میللەت لە جیهاندا وا ڕزگار بوون. هۆگری و توانەوی سیاسییەکانی کورد لە ئیدئۆلۆژی و ئایین و فەلسەفەدا گرفت بوو، ئەگەر بۆ میللەتانی دیکە ئایین و فەلسەفە و ئیدئۆلۆژی و حزب وەسیلە و بەستەرێک بوو بۆ ڕزگاری، بۆ کورد ئیدئۆلۆژی و مەزهەب و حزب مەبەست بوو. لە ناو کوردا حزب وەسیلە نییە،ماڵی ئەبەدییە. لە پای حزبدا دەکرێ بکوژی و بکوژرێی. حزبەکانی کورد قەتڵ و عامی گەورەیان لە یەک لە پای ئیدئۆلۆژی و مەڕامی حزبیدا کردووە.

زیندانی کردنی ئینسان و میللەتان لە ناو ئایین و فەلسەفە و ئیدئۆلۆژی گەورەترین خەتای ئینسان هەر لە سەرەتاوە هەتا ئێستا بووە، هەموو شەڕ و ماڵوێرانی و قەتڵ و عامەکان بەرهەمی زیندانی بوون ئینسان لە ناو تێڕوانینی ڕەبانی و ئایینی و فەلسەفەکانی ڕەگەزپەرەستانە و فاشیستیانە و جیاکەرەوانە بووە. ئینسانی هەمەڕەنگ و هەمە چەشن و هەمە مەڕام بە کوردیشەوە حزبی هەمەڕەنگ و هەمە چەشن و هەمە مەڕام و سیاسەتی یەک دەست و هەمە لایەنی دەوێ. ئەوەی لە کوردستان بوونی نییە.

ـــ بۆچی بزووتنەوەی چەپ نەیتوانی خەون و ئاواتەکانی کورد بەدی بێنێ؟ یان بە واتایەکی دیکە، بزووتنەوەی کوردی بەرەو کوێ برد؟

و- ئێمە لە کوردستان یا حزبی چەپمان هەیە یا ئیسلامی. حزبەکانی دێموکرات لە هەر چوارپارچە خۆیان بە چەپ دەزانن و بەشدار لە ئینترناسیۆناڵ سوسیالیستن، کۆمەڵەکان لە باشور و ڕۆژهەڵات خۆیان بە چەپ و کۆمۆنیست زانیوە، پارتی کرێکارانی کوردستان خۆی لە هەموو حزبەکانی کوردستان بە چەپ و کۆمۆنیست تر دەزانی. ئێمە لە کوردستان بە تایبەت لە ڕۆژهەڵات حزبی ناسیۆنالیستی تۆخمان نەبووە و ئێستاش نیمانە.

"خەون و ئاواتەکانی کورد" کە لە ڕێگای

حزبەکانەوە ڕەنگی داوەتەوە، جیاواز و ئاڵۆز بووە، بۆ وێنە لە سەردەمی موسەدیقدا مەعلووم نەبوو حزبی دێموکرات چی دەوێ، نە بەرنامەی هەبوو نە پرۆگرام. ئێستا کە حزبەکان بە نووسراوە چەند بەرنامە و پرۆگرامی جیاواز لە یەکیان هەیە، ژیانی سیاسی و ڕێکخراوەییان لە ناوخۆی وڵاتدا نەماوە، کۆمەڵە کەسێکی دابڕاو لە خاک و خەڵکن. بەرنامەی نووسراویان هەیە و ڕەنگە خۆشیان ساڵێ جارێک نەیخوێننەوە. ژیانی حزبی دێموکرات زیاتر لە نیوسەدە لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران تێپەڕیوە، ئەو حزبە تەنیا ١٢ ساڵ لە ناوخۆیی وڵات چالاکی سیاسی هەبووە، حزبێکی وا دەبێتە حزبی قەزاوقەدەر.

کۆمەڵە بە هەمان شێوە زیاتر لە ٢٥ ساڵە کەوتۆتە دەرەوەی سنوورەکانی کوردستان و تەنیا چەند ساڵی دوای ساڵی ١٣٥٧ لە کوردستان و ناو خەڵک دابوون. حزبەکانی دیکە هەر لە نووکەوە لە دەرەوی خاکی کوردستان و دوور لە جەماوری خەڵک پێکهاتوون.

حزبی بێ خەڵک ناتوانێ خەونی میللەتێک بێنێتە دی. ئەو حزبانە لە باشووری کوردستان و وڵاتانی ڕۆژئاوا کۆمیتەی حزبیان ساز کردوە کە لە گەڵ هیچ مەنتقێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نایاتەوە، ئەو خەڵکەی کە دەبێ ڕێکبخێرن و کاری سیاسیان لە نێودا بکرێ لە کوردستان دەژین و ئەو کەسانەی کە دەبێ ڕێکیان بخەن و پێشڕەوی خەڵک و موبەلغی حزب بن، هەزاران فەرسەخ دوورتر لەوان گرفتاری ژیانی ڕۆژانەی خۆیان لە وڵات و ناو خەڵکی ترن. مەنتقی ئەوە بوو کۆمەڵە و دێموکرات وخەبات و پاک حزبی خەڵکی باشووری کوردستان بایەن و لە ناو خەڵک و سیستمی ئەوێ کاری حزبی و سیاسییان کردبا.

لە دەساڵی ڕابووردودا ئەو حزبانە بوونەتە حزبی مەجازی و ئەلکترۆنیکی، خەڵک لە کوردستان لە ژێر توونذ و تیژی و کوشت و بڕ و زیندان و ئەشکەنجە و بێکاری و بێدەرەتانی، نەخۆشی و ئعتیاد و دەیان گرفتی کۆمەڵایەتیدا دەژین، بەڵام حزب و ڕێنمونیکەرانی ئەو خەڵکە بێ ئەوەی لە ئازاری ئەو خەڵکەدا بەشدار بن، بێ دەستەڵات دوور لەوان بەیانییە دەردەکەن و وتار دەدەن و لە تەلەوزیۆنەکانیانەوە بە شێوەی جیاواز حەول دەدەن حیماسەئاسا وەجۆش و خرۆشیان بخەن. ساڵێ چەند جار بۆ بۆنەکانی حزبییان داوایان لێدەکەن بێنە سەر شەقام یان دووکان و بازاڕ تەختە بکەن. حزبگەلێک کە لە باورودۆخێکی وادابن ناتوانن "خەون و خەیاڵی خەڵک" بێننە دی، جا چەپ بن یان نەبن.

حزبەکان بە مانەوەی یەکجاریان لە دەرەوەی کوردستان فەرهەنگی خەباتی سیاسی، جەماوریی، ڕێکخراوەیی، ڕۆژانە و بەردامیان گۆڕیوە، هەڵس و کەوتی سیاسی و ڕێکخراویی ئەوان لە گەڵ هیچ قانوونێکی خەباتی حزبی و سیاسی نایاتەوە. ئەو شێوە لە خەباتە "ئیبداعی" حزبەکانی کورد و ئێرانییە.

ئەو بزوتنەوەییەی کە دەبێ باسی بکرێ، ئەوەیە کە لە ناوخۆی کوردستان و ئێران هەر ئێستا و لە نەبوونی حزبەکاندا ڕۆژانە بەردەوامە. خەڵک لە شار و لە دێ لە شوێنی ژیان و کار، لە شەقام و کووچە و کۆڵان و لە هەر شوێنێک ڕووبەڕوون لە گەڵ ئەو سیستمەی کە دەیانچەوسێنێتەوە، کە ئازادییان لێ زەوت دەکات، کە دەیانگرێ، بێ ڕێزیان لە گەڵ دەکات، ئەتکیان بەسەر دێنێ، لە زیندان و بەندیخانەدا توونڈیان دەکات، دەیانکوژێ، ئەشکەنجە وئازاریان دەدا، بە کچ وکوڕیان تەجاوزی ناموسی دەکات، لە شەقام و سەر جادە لێیاندەدا، مەوادی موخەدر لە ناو کچ و کوڕ و منداڵیاندا بڵاو دەکاتەوە، بێکاریان دەکات، ڕاویان دەنێ، هەڵوەدای شاخ و کێوەکان بۆ پەیداکردنی پاروە نانێک وەبەر ڕەگبار دەدا، بە کەر و ماین و یەستریان ڕەحم ناکا.

ئەو خەڵکە ٣٢ ساڵە لە گەڵ ئەو ڕژێمە دەستە ویەخن و ورەیان بەرنەداوە، ئەو خەڵکە ئەو کەسانە بە جێگای باوەڕی خۆیان دەزانن کە لە گەڵ ئەوان لەو ژیان و دەستەویەخەبوونەدا بەشداران، ئەوان ڕابەرانی خۆیان لە شاروگوند و گەڕەک و شوێنی کار و ژیان لە نزیکەوە دەناسن، ڕۆژانە لە گەڵیان هەستان و دانشتنیان هەیە. حزب و ڕێکخراوی سیاسی ئەگەر هاونەفەسی ڕۆژانەی ئەم خەڵکە بن، حزبن و جێگای ڕێز، دەنا کلوبی سیاسین و بە سیاسەت و خەڵک و "خەون وئاواتەکانیانەوە" تیجارەت دەکەن.

تەجرووبەی هەیئەتی نوێنەرایەتی خەڵکی کورد لە سەردەمی ١٣٥٧ هیوابەخش بوو، بەڵام کورد لەو سەردەمەدا لە بەرانبەر کۆماری ئیسلامیدا بە تەنیا مایەوە و بشێوی و ناتەبایی ناو خۆی حزبەکان و داسەپاندنی شەڕ مەسەلەی کوردی لە قەوارەی سیاسییەوە بۆ نیزامی گۆڕییەوە، حزبەکان لەو سەردەمەدا نەیانتوانی لایەنەکانی نزیک بە خۆیان لە تاران و ناو حکوومەت و دەرەوی حکوومەت بۆ لای خۆیان ڕابکێشێن، کورد لەو سەردەمەدا لە مەهاباد سیاسەتیان دەکرد نەک لە تاران. مەسەلەی کورد و ویست و داخوازییەکانی نەچووە ناو کۆمەڵانی دەرەوەی کوردستان، کورد ودۆزەکەی و حزبەکانی بە تەنیا مانەوە و کۆماری ئیسلامی و لە سەدریاندا مەلاکان بۆ سەرکوتکردنی خەڵک لەو وەزعە کەڵکیان وەرگرت. بە کورتی ئەگەر سیاسەت بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی دەوڵەت و کۆمەڵگا یان بە واتایەکی دیکە بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی حزب و پلان دانان و جێ بەجێ کردنی پلان و هەڵسەنگاندنی دەرفەتەکان بێ، حزبەکانی ئێمە چ لەو سەردەمە و چ پێشتر و چ ئێستا حزبی سیاسی لەو چەشنە نەبوون.

ـــــ شۆڕشی 57، گریگترین ڕووداوی سیاسی ئێران بوو لە سەردەمی نوێدا، بەگشتی کورد کەوتە بارودۆخێکەوە کە توانی بەشێک لە کوردستان ئیدارە بکات، ئەو بارودۆخە چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

بە دەرکردنی فەرمانی جیهاد دژی خەڵکی کورد لە ٢٨ گەلاوێژ شەڕ لە شاری پاوە بە فیتی چەمران و دارودەستەکەی دەستی پێکرد، خەڵخاڵی دوابەداوی ئەوە دەیان کەسی لە شاری کرماشان ئیعدام کرد وبە شوێن ئەوەدا شەڕی خوێناوی سنە و دواتر شەڕی سەقز و ئیعدام کردن پەرەی ساندو شەڕ هەموو کوردستانی داگرت

و ـ ئاوڕدانەوە لەو ڕابووردوە بە تێڕوانینی ئەمڕۆوە، دەبێتە هەڵسەنگاندنی ڕووداوی مێژوویی، پیشەی من ئەوە نییە. دەتوانم بە پێی تاقیکردنەوەکانی خۆم بدوێم، من ساڵێک و چەند مانگ لە کوردستان بووم، لەو ماوەیەدا کاری من پێشکەشکردنی شانۆ لە شارەکانی کوردستان بە زمانی کوردی، کاری فەرهەنگی و کار لە گەڵ خوێندکاران و لاوانی کچ و کوڕ بوو.

من لە ڕێگای ئەو کارانەوە ڕاستەوخۆ لە گەڵ خەڵکی زۆربەی شارەکانی کوردستان ڕووبەڕوو بووم، هەستی جیددی و قووڵی کوردبوون و هۆگری بە فەرهەنگ و زمانی کوردی لە حەدێکی باڵادا لە ناو چین و توێژەکانی خەڵک دەبیندرا، لە هەمان کاتدا سیاسەت و بۆچوونی جیاوازی حزبەکان و لایەنگرانیان.

لە کوردستان ئازادی بیروڕا بە پانتای کوردستان هەبوو، باس و گفتوگۆ هەتا سەرحەدی هیستریک هەبوو، لە هەمان کاتدا تیرۆر و کووشتنی موخالفی سیاسیش هەبوو. ئیدارەی شارەکان لە لایەن شۆڕای شارەکانەوە بە دەستی کوردەکان بەڕێوە دەچوو، لە هەمان کاتدا زۆرەملی و کەڵەگایی تاکە چەکداری ئەم حزب و ئەو حزب و ئەم بەرپرس و ئەو بەرپرسی حزبیش هەبوو. تەعەدا هەرچەند بە دەگمەنیش بووبێت لە سەر ناموسڵمانەکان هەبوو، لە هەمان کاتدا لێپرسینەوە و تەنبێ کردنیش هەبوو.

بەرنامەیەکی گشتی و هەمە لایەن و یەک دەست بۆ ئیدارەی کوردستان نەبوو. ئیدارەی شار و گوند و ناوچەکان گرێدراوی حزووری هێزی سیاسی ئەم یان ئەو حزب بوو. حزبەکان دەستەڵاتدار بوون و خەڵکیش بەشدار بوون، بەڵام هیچ پرۆتۆکۆل و بەرنامەیەکی گشتی لە نێوان حزبەکاندا بۆ ئیدارەی هەموو کوردستان نەبوو. سنوورەکان و وەرگرتنی باج مایە بوون بۆ هەڵئایساندنی شەڕ و کێشە، چەرچی و ماڵکڕ و ماڵفرۆشی ئەم بەر و ئەوبەری سنوورەکان دەبوو باج بدەن بە حزبەکان. هاوکاری نیزامی نێوان حزبەکان دژ بە هێزەکانی نیزامی کۆماری ئیسلامی بووە و نەبووە. ستراتێژی نیزامی هاوبەشی کوردستانی بە پێی پرۆتۆکۆل لە ئارادا نەبوو. تەنیا هاوکاری سیاسی، بوونی هەیئەتی نوێنەرایەتی خەڵکی کورد بە بەشداری کۆمەڵە و دێموکرات و چریک فەدایی و مامۆستا شێخ عزەدین بۆ وتوویژ لە گەڵ کۆماری ئیسلامی بوو، کە ئەوەش تەژی لە ناکۆکی و ناتەبایی نێوانیان بوو.

بە کورتی ستراتێژی و پلانی هاوبەشی کوردستانی لە هیچ بوارێکدا نەبوو. نەبوونی ستراتێژی و پلان و هاوکاری هاوبەشی نێوان ڕێکخراوەکانی سیاسی کورد، تەشەنەپەیداکردنی ناکۆکیەکان، دووشەقبوونی حزبی دێموکرات و ڕێکخراوی چریک فەدایی و تەشەنەی فکری سیاسی حزبی توودە لەو دوو ڕێکخراوەیەدا، گۆڕینی کۆمەڵە بە حزبی کۆمۆنیست و باڵادەستبوونی چەپەکان ئێرانی لەو ڕێکخراوەیەدا، دەستەڵاتپەیداکردنی کۆماری ئیسلامی لە ڕێگای نیزامی و کڕینی کەسان لە کوردستان بۆ پەرەدانی سیاسەت و بەرنامەکانی، هەڵایساندنی شەڕی کۆمەڵە و دێموکرات و پاشەکشەی حزبەکان بۆ ناوچەکانی سەر سنوور، گەورەترین جوڵانەوەی جەماوەری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی دووچاری نووشستی کرد. گورزی کۆتایی کاتێک لەو جوڵانەویە وەشێندرا کە حزبەکان بۆ دەرەوەی سنوورەکانی کوردستان پاشەکشەیان کرد و بارەگاکانیان دامەزراند. دەستەڵاتی کورد لە باشوور لە ساڵی ١٩٩٢ بەو لاوە بە فیتی کۆماری ئیسلامی و دەست و پێوەندەکانی لە ناو حزبەکانی باشوور، دوا گورزیان لە جوڵانەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەشاند، کە ساڵی ١٣٥٧ سەری هەڵدابوو. ئەو دەرفەتە بە هەڵەی خۆمان و ویستی حکوومەتی ئیسلامی ئێران، لە کورد ئەستێندرایەوە.

ـــــ بەگشتی خواستەکانی کورد چ بوون؟

و ـ لە چەندین دەورەدا حزبەکان خواستەکانی خۆیان گەیاندە دەست حکوومەت کە گرنگترینیان خواستی ٨ مادەیی هەیئەتی نوێنەرایەتی خەڵکی کورد بوو، کە ڕۆژی شەشی مانگی سەرماوەزی ساڵی ١٣٥٨ لە ڕێگای خۆپیشاندانێکی سەراسەری لە هەموو شارەکانی کوردستان بە تەئیدی خەڵک گەیشت، ویستەکان ئەمانە بوون:

١ -خودمختاری کردستان بەرسمیت‌شناختەشدە و درقانون اساسی درج‌گردد .

٢ -مناطق‌کردنشین کەدر بین‌چهار استان ایلام، کرمانشاه، کردستان و آذربایجان‌غربی تقسیم شدەاست بعنوان یک واحد خودمختار شناختەشود .

٣ -مجلس‌ملی کردستان ازطریق انتخابات آزاد، مستقیم، مخفی وهمگانی ساکنین کردستان تشکیل شود. این مجلس حکومت خودمختار کردستان و نمایندگانی برای ادارە امور اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و انتظامی منطقه خودمختار برخواهد گزید .

٤ -زبان کردی زبان رسمی تدریس ومکالمە درادارات وموسسات درکردستان شناختەشود و پس‌از سال چهارم ابتدایی زبان فارسی درکنار زبان کردی تدریس‌شود وزبان رسمی (فارسی) زبان ادارات درسراسر ایران منجملە کردستان باشد .

٥ -اختصاص سهم عمومی بودجه کشور بەکردستان بەنحوی باشدکە عقب‌ماندگی اقتصادی ناشی از ستم ملی‌را جبران نماید .

٦ -نمایندگان خلق‌کرد درادارە امور حکومت‌مرکزی شرکت دادەشوند .

٧ -کلیە امور مربوط بە سیاست‌خارجی، دفاع‌ملی (ارتش)، سیاست کلی‌و ارضی، بازرگانی خارجی و برنامەهای درازمدت اقتصادی درصلاحیت حکومت‌مرکزی است و بقیەامور داخلی بوسیلە ارگانهای خودمختار کردستان ادارە شود .

٨ -آزادیهای دموکراتیک ازقبیل آزادی بیان، قلم، مطبوعات، اجتماعات، احزاب و آزادی مذهب‌و عقیدە در سراسر ایران تأمین‌گردد«.

کۆماری ئیسلامی ئێران هەر لە سەرەتاوە نەیدەویست لە گەڵ حزبەکان بە تایبەت کۆمەڵە و چریک فەدایی وتوێژ بکا، ئەوانی بە کۆمۆنیست دەزانی. پاشان حزبی دیموکرات بە تەنیا حەولی پێکهاتن لە گەڵ حکوومەتی دا و ٢٤مادەی خستە بەر دەمی کۆماری ئیسلامی، ئەوەش سەری نەگرت. دوای دووپارەبوونی حزبی دێموکرات، غەنی بلووریان بە ناوی پەیڕەوانی کۆنگرەی چواری حزبی دێموکرات حەولی وتوویژ لە گەڵ کۆماری ئیسلامی دا کە سەر نەکەوت، غەنی بلووریان و دۆستانی پاش ئەوە حەولیان دا لە ڕێگای مەلا کەریم شاریکەندی و کۆمەڵێک مامۆستای ئایینی، پرۆژەی خۆیان بخەنە بەر دەم حکوومەت، کە مەلا کەریم تیرۆر کرا ئەوەش سەری نەگرت. ڕووداوەکانی دواتر سیمای سیاسی کوردستانی بە سوودی کۆماری ئیسلامی و پلانەکانی دووچاری گۆڕان کرد.

ـــــ بەرگری ڕەوا یان شەر لە کوردستان لە کوێوە دەستی پێ کرد و ئاکامەکانی لەسەر کۆمەڵگا و بزووتنەوەی سیاسی چ بوون؟ بەگشتی جەنگ لە کوردستان چ دەرەنجامگەلێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بە دواوە بوو؟

و ـ هەرچەند لە کوردستان هەڵەی سیاسی و کاری نەویستی نیزامی ڕووی دا، بەڵام ئەوەی شەڕی بە سەر کوردستان و خەڵکی کوردا داسەپاند کۆماری ئیسلامی و لە سەدریاندا شۆڕای ئینقلاب و فەرماندەی هێزەکانی نیزامی شەخسی خومەینی بوو.

کورد لە گرتنی پادگانەکان لە کاتی خۆیدا ڕۆژانی ٢٠ و ٢١ و٢٢ی ڕێبەندان نەجولاوە، کە ڕژیمی تازە دەستەڵاتی بە ڕەسمی گرتبووە دەست، وەخۆکەوت!

کوردەکان دەیانویست پادگانی مەهاباد و سنە لە ژێر دەستەڵاتی ئەوان دابێ و کۆماری ئیسلامی هێرش بۆ سەر پادگانی بە تەوتئەی ئەجنەبی وبە دەستریژی بۆ سەر کیانی تازە سازکراوی خۆی دەزانی، ئەوە بوو بە گرێ و خاڵی هەڵایسانی شەڕ. پادگانی مەهاباد لە کاتێک دا گیرا کە هەیئەتی دەوڵەتی بازرگان لە هاتوچۆی نێوان تاران و مەهاباد دا بوو، تەنانەت لە کاتی بریندداربوونی فەرماندەی پادگان پزشکپوور بە دەستی نیزامییەکی نەکورد لە ناو پادگان ، فروهر وەزیری کاری دەوڵەتی بازرگان کە ئەندامی ئەو هەیئەتە بوو، لە مەهاباد بوو. پادگانی مەهاباد گیرا بەڵام لە سنە پادگان و ئەرتەش لە نەورۆزی ٥٨ کەوتنە شەڕ لە گەڵ پێشمەرگە کە دەوری پادگانیان دابوو. دوای ئەوە شەڕی نەغدە(٣١ی خاکەلێوەی ١٣٥٨) لە ئەسنای میتینگی حزبی دێموکرات لە کاتی قسە کردنی دوکتور قاسملو لە ڕێگای تەقەی کەسێکەوە دەستی

ئامادەکردن: ئەفراسیاب گرامی
Afrasyab.g@gmail.com
www.amrojane.blogspot.com

ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە نێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا

ئەمڕۆ بۆ هەموو کەس دەرکەوتووە، کە کوردەکان بۆ هەمان چالاکی "مەدەنی" کە لە تاران کراوە ودەکرێ،لە کوردستان زۆرترین زیانی ئینسانیان لێ کەوتووە. لە هیچ دەورەیەکی دوو ڕژیمی پەهلەوی و ئیسلامی لە گەڵ مرۆڤی کورد مامەڵەی یەکسان وەک مەرکەزنشینان و شوێنەکانی دیکەی ئێران نەکراوە

پێکرد و کوشتار لە کورد و ئازەری کرا و باری سیاسی ناوچەکەی ئاڵۆزکرد. لە درێژەدا بە دەرکردنی فەرمانی جیهاد دژی خەڵکی کورد لە ٢٨ گەلاوێژ شەڕ لە شاری پاوە بە فیتی چەمران و داروودەستەکەی دەستی پێکرد، خەڵخاڵی دوابەداوی ئەوە دەیان کەسی لە شاری کرماشان ئیعدام کرد وبە شوێن ئەوەدا شەڕی خوێناوی سنە و دواتر شەڕی سەقز و ئیعدام کردن پەرەی ساندو شەڕ هەموو کوردستانی داگرت.

شەڕ کەش وهەوای سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی لە ئێران و کوردستان تێکدا، بەر لە شەڕ لە کوردستان فەزایی سیاسی و فەرهەنگی و هونەری و باری کۆمەڵایەتی لە گەشەساندن دا بوو، بە تایبەت لە لایەنی فەرهەنگی و هونەری و ئەدەبی جموجۆڵێکی کەم وێنە لە ئارادابوو، ئیعلامی جیهادی خومەینی تەقە لە فەرهەنگ و هونەر و جەوی ئارام لە کوردستان بوو، هەر ئەو ڕۆژەی خومەینی بانگەوازی شەڕی دژ بە کورد دەرکرد، ئێمە لە شاری سنە خەریکی پێشکەشکردنی شانۆنامەی "مان گرتن" بووین. هەر ئەو ڕۆژە لەشکرێکی ئەرتەش هاتنە نێو شاری سنە و بە بێ تەقە خۆیان دابە دەستەوە و چەکەکانیان تەنانەت تەناکەکانیشیان دایە دەست خەڵک، دوایە دەرکەوت ئەوەش دەسیسە بووە لە بەر ئەوەی کورد گوتەنی دەرزی هەموو چەکەکان پێشتر دەرکێشرابوو و ئەوەش بوو بەهانەیەک بۆ خوێناویترکردنی شەڕەکە.

شەڕ لە کوردستان هیچ سوودێکی بە کورد و دۆزی سیاسی نەگەیاند، بە پێچەوانە لە ڕێگای شەڕەوە کۆماری ئیسلامی ویست و خواستەکانی کورد و حزبەکانی کوردستانی پشت گوێ خست و بزوتنەوەی سیاسی ئەو بەشەی کوردستانی بە درێژایی ٣٢ساڵ تیرۆریزە کرد و ژیانێکی پڕ لە ئازاری بە سەر خەڵکەکەیدا داسەپاندو و خۆی سەقامگیر کرد.

ئەوەش نابێ لە بیر بکەین جگە لە سێ هێزی سەرەکی کە لە هەیئەتی نوێنەرایەتی خەڵکی کوردا بەشدار بوون و خوازیاری چارەسەری مەسەلەی کورد بوون، گەلێک کۆڕوکۆمەلی چەکداری سەر بە عیراق و باڵەکانی نیزامی و سیاسی ڕژیمی پێشوو و دەست و پێوەندەکانی ڕژیمی تاران و دەستە وتاقمی بەکرێ گیراو کە خۆیان خزاندبووە ناو حزبەکانی ڕۆژهەڵاتەوە، عاملی تەشەنەی شەڕ و تێکدانی وەزعی کوردستان بوون.

کورد و حزبەکانی بە تەنیا لە گەڵ کۆماری ئیسلامی ڕووبەڕوو نەبوو، هەر ڕووداوێک لە لایەن هەر کەس و تاقم دەستەیەکەوە ڕاستەوخۆ ڕەنگدانەوەی لە سەر باری سیاسی و خراپترکردنی پرۆسەی نێوان هێزەکانی سیاسی کورد و کۆماری ئیسلامی هەبوو. لە هەل و مەرجێکی وادا پێویست بە یەک گرتووی، یەک هەڵویستی سیاسی و ئیدارەی سەراسەری کوردستان لە لایەن کوردەوە هەبوو، پێویست بە پلان و بەرنامە و نەزم و دسیپلینی ئیدارەکردنی کوردستان هەبوو. کورد و حزبەکانی بە یەکەوە خاوەنی پلان و بەرنامە نەبوو، خاوەنی بەرنامەی هاوبەش بۆ شەر لە گەڵ حکوومەت نەبوو، هەر حزبە و خۆی بە پێی هێزوتوانای لە شەڕدا بەشدار بوو. بە پێچەوانە حکوومەت بە پێی پلان و بەرنامە دەجولاوە و ئەرتەشی پێشوو و سپا و بەسیجی تازە دروستکراو، سەرەڕای ناکۆکی نێوانیان بەرنامە و پلانی حکوومەتیان جێ بەجێ دەکرد. کورد و حزبەکانی هەرچەند خۆڕاگری کەم وێنەیان لە خۆیان نیشان دا و کەوتنە ناو شەڕێکی نابەرابەری خوێناوی و ماڵوێرانکەر، بەوحاڵە پاشەکشەیان بە کۆماری ئیسلامی کرد و دەستەڵاتی شاروگوندەکانیان دیسان گرتەوە دەست، بەڵام پاش دوو کەرتبوونی حزبی دێموکرات و چریک فەدایی و بوون بە حزبی کۆمۆنیستی کۆمەڵە، کورد لە ناو خۆیدا دوو شەقە بوو، ئەوەش دەستپێکی سەرکەوتنی کۆماری ئیسلامی و تێکشکانی کورد لە باری سیاسی و نیزامی لەو سەردەمەدابوو.

ــــ نەزمی نوێی جیهانی هاتە ئاراوە، چینی نوخبەی شاری دروست بوو، شارەکان گەشەی خێرایان بە خۆیەوە بینی، گۆڕانکارییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە ئاست ئێراندا هاتبوە ئاراوە، گوتارە ڕووناکبیرییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە جیاواز لەگەڵ ئەوەی کە تێکئاڵاوی ئیدئۆلۆژییەکانی بیری چەپو ڕاستو دینی بوون، هەموویان لە چوارچێوەی گوتاری ناسیونالیستیدا کاریان کردووەو هەوڵ◌ًی خۆپێناسەکردن بوونو بە واتایەک بە دوای "گەڕان بە دوای شوناس دا" بوون، ڕەوتی ڕووناکبیری کورد بەرەو چ ئاقارێک ڕۆشت؟

و- من هیچ نەزمێکی نوێی جیهانی نابینم، ئەوەی بە ناوی نەزمی نوێ دەرخواردی خەڵکی جیهان دەدرێ، درێژەی دوکترینی کونسێرنەکانی پووڵی جیهان و کردنەوەی ڕێگاچارەی تازەیە بۆ تەشەنەی بازار و سوودی زۆرتر لە لایەک و زیانی زۆرتر بۆ بەشی هەر زۆری خەڵکی جیهان. ئێمە لە جیهانێکی هەژاری هەژار لە لایەک و جیهانێکی تێروتەسل لە لایەکی دیکە دەژین. زۆرترین سەرمایەی ئەم جیهانە لە دەست ٥٧ بنەماڵەدایە، لە جیهانێکی وادا باسکردن لە نەزمی نوێی جیهانی هیچ مانایەکی نییە، ئەوە کالایەکی سیاسی تەبلیغی باڵاترین ڕەدەکانی دەستەڵاتی سیاسی و ماڵی جیهان بوو بۆ خەڵکی ئەم جیهانە.

بە داوای لێبووردنەوە من لە درێژەی پرسیارەکە ناگەم.

ــــ گوتارێک کە باڵی بەسەر فەزای سیاسی و روناکبیری کوردستاندا کیشابوو، گوتاری خەباتی مەدەنی و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی کورد لە چوارچێوەی ژنان، خوێندکاران، کرێکاران و … بوو، ئایا ئەمە بەرهەمی بێ ئاکام مانەوەی شەری چەکداری بوو یان وشیاری سیاسی یان لاوازی حیزبە سیاسییەکانی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان؟

ئەوە لە پێداویستییەکانی ئینسانی ناو کۆمەڵگا، لە زەرورەتەکانی زەمان و لە هوشیاری تاک و کۆ و کۆمەڵەکەسانی ناوکۆمەڵگا و بارودۆخی سیاسی و فەرهەنگی کۆمەڵگای کوردستان و ئێرانەوە سەرچاوە دەگرێ. ئەوە پێوەندی بە کۆمەڵگای ئەمڕۆی شار و گوندەکانی کوردستانەوە هەیە کە بە هیچ شێوەیەک لە گەڵ ساڵانی ٥٧ و سەردەمی شەڕ بەراوەرد ناکرێ. فەرهەنگی سیاسی و حزبی خەڵک و بە وتەی ئێوە نوخبەکانی سیاسی و فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی و ئاکادمیسیینەکانی کوردی ئەو سەردەمە، جیاوازە لە سەردەمی ٦٠ و ٥٠ و ٤٠ و ٣٢ ساڵ لەوە پێش.

شارەکانی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و خەڵکانی دانیشتووی شارەکان کە دەوری سەرەکی لە سیاسەتی ئەمڕۆ و دواڕۆژی کوردستاندا دەگێڕن، ئیتر شاری داخراوی دەیەکانی ٤٠ و ٥٠ نین، سروشتیە لاوانی کچ و کوڕی ئەم سەردەمە، سەردەمیانە بجولێنەوە و تێڕوانینیان تێڕوانینی پێشوو نەبێ. سروشتییە کوردستانی ئەمڕۆ پارەیەک لە جیهانی ئەمڕۆ بێ، بە تایبەتمەندییەکانی خۆیەوە. نەبوونی حزووری حزبەکان یان لاوازی و قووەتی ئەوان نەبۆتە هۆی تەشەنەی ئەو جەو و شێوە کارە سیاسییە، ئەگەر ئەو حزبانەش ئەمڕۆ لە ناوخۆی وڵات بایەن، لە شێوەی شیاوی ئەمڕۆیی کەڵکیان وەردەگرت.

ــــ بزووتنەوەی ڕووناکبیری کورد وەک سووژەیەک بۆ ڕاڤە و تەئویلی بزووتنەوەی کورد پەردەوازە و نایەکانگیر، ئایا کۆمەڵگای کوردی نوخبەکوژە یان هێشتا بزووتنەوەی ڕووناکبیری کورد شکڵی بەرینی بەخۆوە نەگرتوە و لە دۆخی نوخبەگەرایی خۆی دا ماوەتەوە، هۆکارەکانی نایەکانگیربوونی ئەم بزووتنەوە بۆ چ دەگەڕێتەوە؟

و- ئەگەر دیسان مەبەست ڕۆژهەڵاتی کوردستان بێ، ئێمە کۆمەڵگایەکی ئازادمان نییە و خەڵک و لەوانە بیرمەندانی کورد لە ژێر چەتر و دەستەڵاتی دیکتاتۆری سیاسی و فکریی و ئایینی و مێدیاییدا دەژین، مەسەلە گرێیی و گرنگەکانی فکریی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی مرۆڤ و کۆمەڵگای کورد ڕوون نییە و بیرمەندانی ئەو بەشەی کوردستان نەپرژاونەتە سەر دیاریکردن و لێکۆڵینەوە و دانووستاندن و دیالۆگکردن لە سەر ئەو بابەت و مەسەلانە.

کاری ئەو کۆمەڵە کەسانە لە بازنەی تەنگی خۆیاندا ماوەتەوە و تەنانەت دیالۆگی هەمە لایەنە لە ناو گرووپ و تاقم و دەستەکانی فکریی دا، یان نییە یا سەری نەگرتووە. سیاسەت لە فۆرم و شێوەی جیاوازدا قورسایی خۆی بە سەر جەریانی فکریی و ڕۆشنبیرییدا سەپاندووە، کە لە خۆیدا لێڕەش سیاسەتی لایەنەکان بە دی دەکرێ. ئەوەی بەرچاوە، بیست ساڵی ڕابووردو و بە تایبەت دەساڵی دوایی، مەیل بۆ لای بیر وهزری فەیلەسوفانی ئوورووپا بە تایبەت ئاڵمان لە ناو بازنەی روناکبیری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان زیادی کردووە و کەسان لە نووسراوەکانیان خۆیان لە ڕێگای بیری ئەو فەیلەسوف و بیرمەندانەوە دەناسێنن. ئەوە چەندە ڕەنگدانەوەی گۆڕان و ئاڵوگۆڕی فکری ناو کۆمەڵگا و چەندە درێژەی فکر و بیری "ڕۆناکبیرانی" پێشتری ئەم مەڵبەندەی کوردستانە و چەندە ڕەتکردنەوەی بیروهزری پێشوو و هێنانە گۆڕی بیری نوێیە، لای من روون نییە.

ڕەنگە زۆرتر حەز و خولیای کەس و کۆمەڵە کەسانێک بێ و هەڵقولاوی دانووستاندنی هەمە لایەنی لایەنە "فکرییەکانی" ناو بازنەی "روناکبیران" نەبێ. هەر بۆیە ئێمە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە گەڵ سەفبەندی دیار و روونی فکرەکان لە باری تێفکرین و بیرمەندییەوە ڕووبەڕوو نین، خەتی سیاسی جیاواز، شێوەی هونەری جیاواز دەبینین کە ڕەنگە ڕەنگدانەوەی خەت و ڕێبازێکی فکری لە دەرەوی سنوورەکانی کوردستان بێ، هەتا ناو خۆ.

ڕەنگە تاران و زانستگاکانی ئێران و بیرمەندانی خاوەن کیان، کانگای بڵاوبوونەوەی ئەم بیر وهزرانە لە ڕێگای خوێندکارانی کوردی دانیشتووی شارەکانی دیکەی ئێران، لە کوردستان بێ. بە کورتی من جەریانێکی بە هێزی فکری کە لە ئانالیزی فکری ڕابووردووە و بە فکرێکی ئەوڕۆیی لە کوردستان گەیشتبێ نابینم، هەرچەند تاکە کەس و بەرهەمی تاکە کەس لەو بەستێنەدا دەبیندرێ. پێوەندی نێوان بازنەی "روناکبیران" و خەڵک بە گشتی و بە تایبەت لە ناو چین و توێژ و دەستەکانی کۆمەڵایەتیدا لە بەستێنی فکرییدا بەرچاو نییە.

دەستەڵاتی حکوومەتی و ئایینی بە ئیسلامیشەوە نوخبەکوژ بووە و هەیە، خەلک و کۆمەڵگا تەماشاچی و بێ هەڵوێست، یان لە خەتی دەستەڵات و ئایین و ڕابەرانی ئایینیدا بوون و تەئیدی نوخبەکوژیان کردووە.

من لێرەدا ناتوانم تاریفێکی ڕۆشن لە بزوتنەوەیەک بە ناوی بزوتنەوەی ڕۆشنبیری یان روناکبیری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بدەم بەدەستەوە، تایبەتمەندییەکانی ئەم بزووتنەوە ڕوون و ئاشکرا نییە، ئەگەر کەس و کەسانێک خۆیان ناو لە بزوتنەوەی ڕۆشنبیری دەبەن، دەبێ ئەوان بۆمان ڕوون کەنەوە. بە کورتی سەرە ڕای جیاوازی نێوان کورد و نە کورد لە ئێران لە لایەن فکری و "ڕۆشنبیرییەوە" کوردەکان درێژەدەری بیری زاڵ لە ئێرانن کە خۆی لە تێکەڵبوونی سیاسی و چالاکی ئەواندا دەردەخات.

پرۆژەیەکی فکری تایبەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان من نابینم. بە تایبەت ئەگەر سرنج بدینە بیر وبۆچوونی کۆمەڵێک لە کوردەکان کە خۆیان وەک کەسێکی گلۆباڵ و تێکەڵ لە گەڵ نۆرمەکانی فەرهەنگی و هونەری باو لە ناو توێژگەلێکی ئورووپی و ڕۆژئاوایی، دەبینن. بۆمان دەردەکەوێ کە لێرەش وەک باری سیاسی لە گەڵ ئاڵۆزی ڕووبەڕووین.

ــــ گوتاری کۆمەڵگای مەدەنی خۆی لە هەناوی نەوەی خوێندکاری کورد هاتە ئاراوە و دەیان بلاڤۆک و بلاوکراوەی خویندکاری هاتە ئاراوە، پاشان ڕەوتی فراکسیۆنی کورد لە مەجلیسی ئێران دروست بوو و ڕێکخراوی مافی مرۆڤی کوردستان و ئین جی ئۆکان دامەزران، ئەم هەوڵانە بەگشتی بەرەو کوێ ڕۆیشت؟ دەرەنجام و شکەستەکان چ بوون؟

و- ئەم پرسیارە و بۆچوونی ئێوە، ئیسباتی ئەوەیە کە کۆمەڵێکی بەرچاو لە خوێندکارانی کورد لە ژێر هەمان بارودۆخی فکریی و هزریی مەرکەزدا ، دەجولێنەوە و هەمان "کالا" ڕەوانەی بازاری شارەکانی کوردستان و زانستگاکانی دەکەن. ئایا هاوسان بینینی کوردستان و مەرکەز و شوێنەکانی دیکەی ئێران، لە سەر لێکدانەوەی کۆمەڵگای کوردستان بووە، یان نیشانەی زیهنیگەرایی "ڕۆشنبیرانەیە"؟

ئەمڕۆ بۆ هەموو کەس دەرکەوتووە، کە کوردەکان بۆ هەمان چالاکی "مەدەنی" کە لە تاران کراوە ودەکرێ،لە کوردستان زۆرترین زیانی ئینسانیان لێ کەوتووە. لە هیچ دەورەیەکی دوو ڕژیمی پەهلەوی و ئیسلامی لە گەڵ مرۆڤی کورد مامەڵەی یەکسان وەک مەرکەزنشینان و شوێنەکانی دیکەی ئێران نەکراوە. ئەگەر سنە و کرماشان لە گەڵ یەزد وکاشان جیاواز نیین و یەکن، ئیتر هۆیەک نییە بۆ ئەوەی وەک نەتەوەیەکی جیاواز، وەک وڵاتێکی تایبەت، داوای مافی تایبەت بکەین! گەر باوەڕمان بەوە هەیە کە کورد و کوردستان و بارودۆخ و ویست و داخوازکانی خەڵک جیاواز لە شوێنەکانی دیکەی سەرزەمینی ئێرانە، ئەوە دەبێ بیر لەوەش بکەینەوە و پرسیار بکەین کە ئایا هەرچی کە لە تاران و تەورێز و ئیسفەهان و مەشهەد کرا، لە کوردستانیش

شارەکانی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و خەڵکانی دانیشتووی شارەکان کە دەوری سەرەکی لە سیاسەتی ئەمڕۆ و دواڕۆژی کوردستاندا دەگێڕن، ئیتر شاری داخراوی دەیەکانی ٤٠ و ٥٠ نین

ئامادەکردن: ئەفراسیاب گرامی
Afrasyab.g@gmail.com
www.amrojane.blogspot.com

ڕۆژهەڵاتی کوردستان
لە نێوان دوێنێ و ئەمڕۆدا

دەبێ هەمان کاردانەوەی هەبێ؟

کۆمەڵگای مەدەنی و داخوازی هەڵقوڵاو لەو، لە کوردستان و بۆ خەڵک و دۆزی سیاسی، فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی چۆن و لە چی و لە چ شێوەیەکی ڕێکخراوەیی ئاشکرادا، خۆی دەنوێنێ؟ ئایا باری ئەمنیەتی لە کوردستان کە وڵاتێکی میلیتاریزە کراوە، تا چ ڕادەیەک ئاستەنگ دەبێ بۆ کاری مەدەنی و دەبێ چۆن هەڵس و کەوت بکرێ بۆ ئەوەی کار بەردەوام بێ و پێش بە زیانی گیانی و ماڵی بگیرێ؟

بەداخەوە زۆرێک لەم شوێنە مەدەنیانە لە کوردستان، بوونە تۆڕی ناسینی دەیان و سەدان کەس و کوشتن و زیندانی کردنی کۆمەڵێکی بەرچاو، سەرئەنجامیش هەڵوەشاندنەوە و تەختەکردنی ئەم شوێنانەی بە دواوە بوو.

بە باوەڕی من دەرسی سەرەکی ئەوەیە کە ئێمە دەبێ کوردستان جیاواز لە شوێنەکانی دیکە ببینین و شێوە و فۆرمی تایبەت بۆ چالاکی لە هەر بوارێکدا بەکار بهێنین، شێوە و فۆرمێک کە پێش بە زیان بگرێ و بەردەوامی چالاکی تەزمین بکات. ئەوە ڕوونە چالاکی لە ژێر یوغی کۆماری ئیسلامی بە بێ زیان نابێ، ئەرکی ئێمە دەبێ ئەوە بێ ڕادەی زیان کەم کەینەوە، لە بەر ئەوەی هەر زەربەیەکی کە لە تاکە کەسێکی چالاک و ناوەندێک بکەوێ، ڕاستەوخۆ لە سەر کۆمەڵگا و خەڵک کارتێکردنی دەبێ، بە پێچەوانە هەر سەرکەوتنێک کارتێکردنی پوزیتیفی لە سەر خەڵک و کۆمەڵگا دەبێ. نیازی کۆمەڵگای ئێمە چالاکی ژیرانەیە نەک لاساییکردنەوەی تاران و شوێنەکانی دیکە! ئەوەش بە مانای ئەوە نییە لە تاقیکردنەوەی باشی کەسان و خەڵک و کۆمەڵگای دیکە کەڵک وەرنەگرین.

ـ بزووتنەوەی سەوز لە ئێران قۆناخێکی دیکە بوو لە ئێران، ڕەوتی سیاسی و باڵەکانی ڕێژیمی بە ئاقارێکی دیکەدا برد، کورد بێدەنگی نواند، ئایا بێدەنگی مەسڵەحەتی کورد بوو یان بە پیچەوانە؟

حزبەکانی ڕۆژهەڵاتی، باشوور لە مەڕ "سەوزەکان" دوو دەستە بوون، دژ و هاوڕا. لە ناوخۆی وڵات چەند کوڕ و کۆمەڵێک حەولیان بۆ "سەوزەکان" دا و بە ئامانج نەگەیشتن. کۆمەڵێک ئینسانی کورد لە تاران و شارەکانی دیکە کوژران و ڕەوانەی زیندانەکان کرا، کەسانێک توانیان خۆیان دەربازی دەرەوەی سنوورەکانی ئێران بکەن.

خەڵک بە گشتی لە ڕێگای تەجرووبە و تاقیکردنەوەی خۆیانەوە لە گەڵ بە ناو" بزووتنەوەی سەوز" نەکەوتن. بەشی هەرە بەرچاوی چالاکانی سیاسی/کۆمەلایەتی/مێدیایی کورد لە ناوخۆی وڵات شەرتیان بۆ تێکەڵبوون لە گەڵ سەوزەکان هێنایە گۆڕێ. بەکارهێنانی وشەی مەسڵەحەت بۆ بەشداری نەکردن[نە بێدەنگی] خەڵکی کورد و چالاکانی سیاسی، لە "بزووتنەوەی سەوزەکان) لە تاران، سادەکردنەوەی سیاسی مەسەلەکەیە.

خەڵکی کورد و چالاکانی سیاسی کە ٣٢ ساڵ پشت ئەستوور بە خۆیان و تەنیا باڵ لە ڕفراندۆمەوە تا ئەمرۆ "نا"یان بەو ڕژیمە گوتووە، نەچوونە ژێر پەرچمی سەوزی موسووی و کەرووبی. ئەم هەڵویستە چاک یان خراپ جێگای بیرلێکردنەوەیە، جێگای لێکۆڵینەوەیە، دەبێ هۆیەکانی ببیندرێتەوە و سادە و ساکار بەسەریدا بازنەدەین. چاوەڕوانی هەموو لایەک ئەوە بوو کورد بەر لە هەر شوێنێکی دیکەی ئێران تێکەڵ بەو جوڵانەوەیە بێ، کە ماوەی ساڵێک هەواڵی سەرەکی مێدیای جیهانی بوو. کورد لە ساڵی ١٣٥٧ یەکێک لە میللەتە هەر چالاکەکان بوو، بۆ ڕووخانی ڕژیمی پاشایەتی، بەڵام ئەمجارە بینەری ماجرا بوو.

بۆ کورد بەشداری نەکرد؟ بۆ باوەڕی بەو "بزووتنەوەی سەوزە" نەهێنا؟ وڵامی ئەم پرسیارانە دەبێ ڕوون بێتەوە.

کورد لە دوای ئەو هەڵوێستە لە داهاتوودا لە چ چەشنە حەرەکەت و جوڵانەوەیەکی سیاسی سەراسەریدا بەشداری دەکات؟ ئایا کورد بەم هەڵوێستە هەنگاوی ناوەتە قۆناغێکی تازەوە؟ کە ئیتر واز لە تاران دەهێنێ، یان ئەوە هەڵەیەکی کاتی بووە و دووبارە نابێتەوە؟ ئایا ئەوە گەڕانەوە بۆ هەڵوێستی ئەو سەردەمانەیە کە کورد بۆی گرنگ نەبوو لە تاران و تەورێز و گیلان و بەختیاری چ ڕوو دەدا؟

ئەوانە و زۆر پرسیاری دیکە پێویستە وڵام بدرێتەوە. گەر ئەو خەڵکە و چالاکانی سیاسی ناوخۆ هەڵوێست و لێکدانەوەیان دابڕانی سیاسی لە ڕووداوەکانی سیاسی تاران و شوێنەکانی دیکە بێ، حزبگەلی سوونەتی ئێمە ئەو بەرنامە و پرۆگرامەی کە ئێستا بە ساڵ ناخوێندرێتەوە، دەبێ بۆ هەمیشە بایگانی بکەن و چارەی نوێ بدۆزنەوە. ڕەنگە ئەمەی لێرە باسی دەکرێ‌سناریۆی پڕ لە فانتێزی ئاکتۆر و شانۆگێڕێک بێ، بەڵام جێگای بیرلێکردنەوەیە.

ئەی ئەگەر وڵامی ئەم پرسیارانە دیوی بەرئاوەژووی ئەم سناریۆیە بێ کە خەڵکی کورد بە گشتی لە سیاسەت وەڕز و بێزار بووبێتن و بەو نەتیجەیە گەیشتبێتن، کە بەشداریکردن لە سیاسەت"هیچی تێدا بەستە نییە". لە حاڵەتێکی وادا کۆتایی سناریۆ چۆن دەبێت و تەکلیفی حزبەکان لە گەڵ خەڵکێکی وا چییە؟

ـــ ساڵی 2011 بۆ دنیای عەرەب، بەهاری عەربی بە دواوە بوو زۆر شۆڕش و بزووتنەوە سەریان هەڵدا، بۆچی بۆ کورد بە مێژینەی خەباتی سیاسییەوە لەم ئالوگۆڕانە دواکەوت؟

لە وڵاتانی عەرەبی ڕوون و ئاشکرا بوو کە خەڵک چییان دەوێ، ئەوان کە هێزی سەرەکیان لە لاوانی کەنیشک و کوڕ پێکهاتبوو، بۆ داوایەکی ڕوون هاتنە سەر شەقامەکان یەک دەنگ و یەک هەڵویست هاواریان کرد ئێمە ئەم دیکتاتۆڕانەمان ناوێ، کوژران و برینداركران و خرانە زیندان، بەڵام پاشەکشەیان نەکرد، لە دەرەوەی وڵاتەکەی خۆشیان سرنج و پشتیوانی بیروڕای گشتی خەڵک و مێدیا و دەوڵەتەکانیان بۆلای خۆیان ڕاکێشا و سەرکەوتن.

لە ئێران هاتنە سەرشەقامی خەڵک لە کاتی هەڵبژاردندا بە شاڵ و کڵاوی سەوز و هاوارکردنی "میرحسین یا حسین" وەک بەشداری لە کارنەواڵ یان کێبەرکێی تۆپێن دەچوو، هەتا بزووتنەوەیەکی سیاسی، پاش دۆڕاندنی تیپەکە لایەنگرانی تیمی سەوز ڕوو لە کاپیتانی تیمەکە گوتیان " موسوی ڕای منو پس بدە". کاتێک کۆمەڵێک کەس دروشمی سیاسی لە جنسی دروشمی لاوانی وڵاتانی عەرەبیان هینایە ناو خۆپیشاندانەکانەوە، موسەوی، کە عەلی دایی بوو، لە بەرانبەر ئەو خەڵکەدا ڕاوەستا، سەرئەنجامی ئەو کارنەواڵە بە تراژێدییەکی پڕ لە خوێن کۆتایی پێهات، ئەوەش دووبارەبوونەوەی مووسیبەتەکانی میللی و مەزهەبی ئێرانییەکان بوو، کە خوودی سەوزەکان وەک کارەساتی کەربەلا و حەسەن و حوسێن چاویان لێدەکرد، حەسەن و حوسێن لێرە موسەوی و کەڕووبی بوون. بزووتنەوەی عەرەب لەو جنسە نەبوو، حەسەن و حوسێن و موسەوی و کەرووبیشی نەبوو.

بۆچی کورد لە "بەهاری عەرەب"، "دواکەوت" و لە "بزووتنەوەی سەوز"، "بێدەنگ" بوو، دوو پرسیاری جێگەی بیرلێکردنەوەیە."مێژینەی خەبات" و کۆنی حزب و ڕێکخراو، میلاک نییە بۆ سەرکەوتن.

حزبی "ناوەندی ئاڵمان" Deutsche Zentrumspartei کۆنترین حزبی ئاڵمانە، کە تەمەنی لە ١٤٠ ساڵ تێپەڕیوە و ئێستاش هەر ماوە و هیچ دەورێکی سیاسی نەماوە. حزبەکانی کۆمۆنیست کە لە کۆنترین حزبەکانی ئوورووپا بە حێساب دێن و زۆر خەباتکار بوون و زۆرترین کوشتاریان لێکراوە و زیندان و ئەشکەنجەی فاشیسمی ئوورووپایان چێشتووە و سەردەمێک گەورەترین گرووپی سیاسی ئاوارە و تەبعیدی جیهان بوون، ئەمڕۆ دەورو و ڕۆڵی سیاسیان لە ئوورووپا لە نزمترین پلەدایە، بەڵام حزبی سەوزی نە زۆر کۆن و حزبەکانی دوای ئەوان دەوری جیددیتر لە سیاسەتدا دەگێڕن.

بە گشتی حزبەکانی کۆنی ئوورووپا، سوسیال دێموکرات، دێموکرات مەسیحی و سوسیالیستەکان ڕێژەی ئەندامان و لایەنگرانیان هەر دێ و کەمتر دەبێتەوە. بەڵام حزبێکی وەک "دزانی دەریایی ئاڵمان " Die Piratenpartei Deutschland کە دوو ساڵە درووست بووە و باس لە کۆمەڵێک گرفتی کۆمەڵگای ئاڵمان و بەرتەسکبوونی ئازادی لە دنیای مەجازیدا، دەکات کە بە بیری حزبەکانی دیکەدا نەهاتووە، توانی لە هەڵبژاردنی شاری بەرلێن کۆمەڵێک ئەندام بنێرێتە پارلەمانی پایتەخت، حزبی دێموکراتەکانی ئازاد(لیبڕاڵ) FDP کە لە حکوومەتی ئاڵمان بەشدارە و وەزیر و وەکیلی پاڕلەمانی هەیە، لەو هەڵبژاردنەدا لە دەرەوی پاڕلەمانی بەڕلین دەمێنێتەوە.

بەهاری عەرەب بەهاری سەردەمی عەبدولناسر و ئەوانی دی نەبوو، بەهاری 2011 بوو. بەهاری سەوزی موسەوی و کەرووبی بەهاری دوو هەزار وهەشت نەبوو، بەهاری هەزاروسێسەد وپەنجاوهەشت بوو. کورد و "حزب" و "ڕووناکبیرانی" لە 2008 و 2011 لە چ ساڵ و سەردەمێک و لە چ بەهارێک دابوون، من نازانم.

ـ وەک پرسیاری کۆتایی، کاری ڕووناکبیری کورد لەم دۆخەدا چیە؟

بەشێکی بەرچاو لەو کەسانە، لە دەرەوی کوردستان گیرساونەتەوە، بەشێک خراونەتە ناو زیندانەکانی ئێران، بەشێک کوژراو و ئیعدام کراون یان لە لیستی ئیعدامدا چاوەڕوان ڕاگیراون، بەشێک هاوکاری نزیکی حکوومەتی ئێران و دام و دەزگاکانی دەکەن، بەشێک لە ژوور و دەرەوە لە گەڵ حزبەکان کەوتوون.

یەکێک لە کارە گرنگەکانی "ڕووناکبیران"ی کورد ئەوەیە لێکدانەوەیەکی ورد لەو وەزعی خۆیان بکەن، جێگا و دەوری ئەم خێڵە لە کۆمەڵگای کوردستاندا "ڕوون" کەنەوە.

کورد لە دوای ئەو هەڵوێستە لە داهاتوودا لە چ چەشنە حەرەکەت و جوڵانەوەیەکی سیاسی سەراسەریدا بەشداری دەکات؟ ئایا کورد بەم هەڵوێستە هەنگاوی ناوەتە قۆناغێکی تازەوە؟ کە ئیتر واز لە تاران دەهێنێ، یان ئەوە هەڵەیەکی کاتی بووە و دووبارە نابێتەوە؟ ئایا ئەوە گەڕانەوە بۆ هەڵوێستی ئەو سەردەمانەیە کە کورد بۆی گرنگ نەبوو لە تاران و تەورێز و گیلان و بەختیاری چ ڕوو دەدا؟